

บทความปริทรรศน์ : การสืบทอดสื่อพื้นบ้าน หมอลำเรื่องต่อกลอน

Folk Media Inheritance of Molam Rueang Tor Klon Theatrical Arts

Sandusit Broewongtrakhul

Rambai Barni Rajabhat University

บทคัดย่อ

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสื่อในปัจจุบันทำให้สื่อพื้นบ้าน : หมอลำเรื่องต่อกลอนต้องปรับเปลี่ยนปัจจัยหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ทั้งนี้เพื่อที่จะดำรงอยู่และสืบทอดของสื่อพื้นบ้านอีสานให้อยู่คู่กับวัฒนธรรมท้องถิ่นไปยาวนาน ทั้งนี้เพื่อปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย มีการเพิ่มแสงสีเสียงที่ทันสมัยมากขึ้นเพื่อเอาใจกลุ่มแฟนคลับ

การสืบทอดหมอลำ พบว่า หมอลำประเภทให้ความบันเทิง (หมอลำเรื่องต่อกลอน) พบว่ามีการสืบทอดรุ่นต่อรุ่น แต่หมอลำด้านพิธีกรรมจะมีปัญหาเรื่องของผู้สืบทอด จึงทำให้สูญสลายหายไปจากวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน ดังนั้นเพื่อไม่ให้สื่อพื้นบ้านหายไปจากถิ่นอีสาน จึงมีการอนุรักษ์หรือมีการถ่ายทอดและการสืบทอดเริ่มเกิดขึ้นในโรงเรียนต่างๆ ของภาคอีสาน เพื่อให้นักเรียนได้ความรู้และปลูกฝังให้นักศึกษารู้จักอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านสืบทอด

คำสำคัญ : การสืบทอดสื่อพื้นบ้าน หมอลำเรื่องต่อกลอน แฟนคลับ

Abstract

Among the changes the current media folk: admin about the verse must modify many factors, whether internal factors and factors caught outside in order to survive and succession of media folk in East alongside. Cultural life in order to adjust to the modern era with enhanced lighting and sound more modern feel to the fans.

Inherited Molam types of entertainment. (Molam Rueang Tor Klon Theatrical Arts) that have been passed down from generation to generation, but the singer ceremony to the problem of succession, making it decays away from the traditional East so the media folk missing from Northeastern has defensibility maintain or transfer and succession to take place in various schools of the Northeast to provide students with the knowledge and cultivate the students to recognize the conversation of cultural prosperity.

Keywords : folk media inheritance, Molam Rueang Tor Klon theatrical arts, fanclub

ที่มาและความหมายของหมอลำเรื่องต่อกลอน

การสร้างสรรคศิลปะดนตรีในทุกสังคมทุกวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่โดยธรรมชาติ แต่ถ้าหากศิลปะดนตรีรูปแบบใดสอดคล้องกับความต้องการหรือความพึงพอใจของคนส่วนใหญ่ศิลปะดนตรีรูปแบบนั้นก็ได้รับการยอมรับกระทั่งกลายเป็นกระแสนิยมของสังคมในที่สุดศิลปะดนตรีจึงไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจของแต่ละบุคคลเท่านั้นหากแต่ยังมีบทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรมอีกด้วย (Klungphasri, S., 1998) เช่นเดียวกับหมอลำเรื่องต่อกลอนเพราะหมอลำก็เป็นศิลปะดนตรีและการแสดงพื้นบ้านอีสานประเภทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับชาวอีสานเกิดขึ้นเมื่อไรนั้นยังไม่มีผู้ทราบแน่ชัดและคณะหมอลำที่เก่าแก่และมีชื่อเสียงอยู่ตอนนี้ เช่น คณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ คณะระเปียบวาทศิลป์ และ คณะประถมนันท์ศิลปิน เป็นต้น คณะหมอลำดังกล่าวตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้ หมอลำเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ในอีสาน มีการพัฒนาการอย่างเป็นขั้นเป็นตอน หมอลำเป็นหนึ่งในสื่อพื้นบ้านอีสาน ซึ่งเปรียบเสมือน “สถาบันย่อย” หรือ “อวัยวะส่วนหนึ่ง” ของสังคม/ร่างกายทั้งหมด และเมื่อเกิด “อวัยวะแบบใหม่” คือสื่อมวลชนขึ้นมา สื่อพื้นบ้านก็เริ่มลดบทบาทหน้าที่ลดลงไปและหากยิ่งหมดบทบาทหน้าที่ไปทุกทีก็อาจจะทำให้สถาบันสื่อพื้นบ้านสูญสลายไปจากสังคม ดังนั้น การธำรงรักษาสื่อพื้นบ้านให้อยู่คู่กับสังคม ก็คือต้องเพิ่มขยายหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านให้มากขึ้น เพื่อให้หมอลำอยู่คู่กับสังคมอีสานต่อไปทั้งนี้ผู้เขียนได้นำแนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านสำนักหน้าที่นิยมสำนักวัฒนธรรมศึกษา และต้นไม้แห่งคุณค่า เพื่อมาวิเคราะห์การดำรงอยู่และการสืบทอดของสื่อพื้นบ้าน : หมอลำเรื่องต่อกลอน และมีประเด็นที่สามารถนำมาอธิบายทั้งหมด 4 ประเด็นที่ทำให้เกิดการสืบทอดหมอลำเรื่องต่อกลอน ดังนี้

1. การเกิดขึ้นและบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน
2. ประเภทของหมอลำ
3. การดำรงอยู่และความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้าน
4. การส่งเสริมและการสืบทอดของสื่อพื้นบ้าน

หมอลำเรื่องต่อกลอน : การเกิดขึ้นและบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน

1. เกิดจากความเชื่อเรื่องผีฟ้า ผีแถน และผีบรรพบุรุษ ชาวบ้านเชื่อว่าผีเหล่านี้มีอำนาจเหนือธรรมชาติสามารถบันดาลให้เกิดภัยธรรมชาติและ ความเจ็บป่วยแก่มนุษย์ได้มนุษย์จึงทำพิธีกรรมรักษาผู้ป่วยตามวิธีการของหมอผีคือ การขับ ลำผีฟ้า ลำสอง ลำทรง แล้วพัฒนาการลำเป็น “ลำพื้น” และ “ลำกลอน” ตามลำดับ

2. เกิดจากธรรมเนียมการอ่านหนังสือผูกและการเทศน์ลำหนังสือผูก เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีการจารลงในใบลาน เรื่องราวที่จาร (เขียน) อาจเป็นชาดกหรือนิทานพื้นบ้านที่สนุกสนาน เช่น สังข์สินไช ก่ำพำผีน้อย เป็นต้น ในอดีตชาวภาคอีสานมักจะมีการอ่านวรรณกรรมพื้นบ้านในที่ประชุมเพลิง โดยเจ้าภาพจะจัดหาหมอลำมาอ่านขับลำนำหนังสือให้ผู้นมาร่วมงานได้ฟังคล้ายเป็นมหรสพ หรือแม้แต่ในงานสมโภชสตรีหรือที่เรียกว่า “งันหม้อกรรม” คือการอยู่ไฟหลังคลอดของสุภาพสตรี เมื่อมีเพื่อนบ้านมาเยี่ยมหรือแสดงความยินดี ก็มักจะมีการจับกลุ่มกันฟังนิทานจากหนังสือผูก ซึ่งความนิยมในการอ่านหรือฟังนี้เองที่ทำให้เกิดการคิดวิธีการอ่านให้น่าสนใจหรือคิดการแสดงประกอบการเล่นเรื่องต่อมามีการใช้แคนเป็นดนตรีประกอบ จนเกิดเป็นการแสดงเรียกว่า “ลำพื้น” ขึ้น

3. เกิดจากการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว เนื่องจากในโอกาสต่างๆ เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว การเซ็นฝ้ายหรือในงานนักขัตฤกษ์ เป็นต้น หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบปะและสนทนากันด้วยโวหารที่ไพเราะ และมีความหมายลึกซึ้งที่เรียกกันว่าผูกผญาหรือจ่ายผญา (อ่านว่า ผะ-หยา หมายถึง คำคม หรือสุภาษิตอีสานใช้สำหรับสั่งสอนลูกหลานให้ประพฤติตนอยู่ในจารีตประเพณี)

หมอลำ

หมอลำแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ หมอลำที่แสดงเพื่อความบันเทิงและหมอลำที่แสดงในพิธีกรรม ดังนี้

1. หมอลำที่แสดงเพื่อความบันเทิง ได้แก่ หมอลำกลอน หมอลำเรื่อง และหมอลำเพลิน เป็นต้น ซึ่งหมอลำแต่ละประเภทจะมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น หมอลำกลอน เป็นการโต้ตอบกลอนสด คล้ายการแสดงลำตัดทางภาคกลาง มีผู้แสดงเป็นคู่ชายกับชาย หรือชายกับหญิงลำโต้ตอบกัน เนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวของประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ เรื่องราวประวัติศาสตร์ การเมืองนิทาน

พื้นบ้านคติธรรม โดยใช้แคนเป็นดนตรีประกอบ ส่วนหมอลำเรื่อง จะเป็นการลำเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน หมอลำเพลิน จะเป็นกลอนลำที่มีทำนอง จังหวะเร็ว สนุกสนาน ไม่มีการเอื้อนเสียง ให้ความครึกครื้น เข้ากับลีลาการเต้น โดยได้รับอิทธิพลจากเพลงลูกทุ่ง และเพลงไทยสากล

ภาพที่ 1 : หมอลำแสดงเพื่อความบันเทิง (หมอลำเรื่องต่อกลอน)

ที่มา : Retrieved from <http://www.facebook.com/sundaynovember25>

2. หมอลำที่แสดงในพิธีกรรม ได้แก่ หมอลำผีฟ้า เป็นการลำที่มีจุดประสงค์ 2 ประการ คือ รักษาคนป่วยหรือพยากรณ์ดินฟ้าอากาศ ทำนองจะเป็นจังหวะสั้นบ้าง ยาวบ้าง ใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบ เนื้อหากลอนลำจะเป็นการกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่หมอลำอัญเชิญมา โดยหมอลำมีคนเดียวและอาจมีบริวารเป็นผู้ฟ้อนรำประกอบลีลาการฟ้อน ไม่มีแบบแผนแน่นอน

ภาพที่ 2 : หมอลำแสดงพิธีกรรม (หมอลำผีฟ้า)

ที่มา : Isan Clubs, Chulalongkorn University (2009)

โดยทั่วไปหมอลำต้องเลือกทำนองให้สอดคล้องกับเนื้อของเรื่องด้วย เพื่อให้กลอนลำมีความกลมกลืน ซึ่งจะมีความไพเราะก่อให้เกิดภาพพจน์และอารมณ์คล้ายตามหมอลำไปด้วยโดยการลำของหมอลำแต่ละคน อาจมีสำเนียงการลำหรือลีลาที่เรียกว่า “วาดลำ” ที่แตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น วาดลำอุบล จะเป็นสำเนียงการลำที่ค่อนข้างช้าเนิบนาบ ส่วนวาดลำขอนแก่นจะเป็นสำเนียงที่กระชับรวดเร็ว เป็นต้น

3. หมอลำที่แสดงในด้านการเมือง หมอลำสุทธิสมพงษ์ สท้านอาจ เป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนร่วมในการทำสงครามจิตวิทยาประชาชน ในสมัยนั้นทางรัฐบาลได้ทำการอบรมข้าราชการศิลปินภาคอีสาน (หมอลำ) ศิลปินทางใต้ (หนังตะลุง) และศิลปินภาคเหนือ (กลองสะบัดชัย) ทั้งนี้ เพื่อใช้เป็นสื่อในการทำสงครามจิตวิทยา โดยให้ความรู้เกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ตลอดจนนโยบายต่างๆ ในครั้งนั้นได้ทำการอบรมอยู่ที่ตึกกนาวิดี กรุงเทพมหานคร โดยใช้เวลาอบรมทั้งสิ้น 15 วัน เนื้อหาสาระเป็นการให้ความรู้และอุดมการณ์ต่างๆ รวมทั้งให้หมอลำแต่งกลอนลำ เพื่อใช้ในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้เพื่อนำไปเป็นยุทธศาสตร์ในการสื่อสาร เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบถึงอุดมการณ์รัฐ หลังจากอบรมเสร็จสิ้นแล้วในแต่ละภาคที่ได้รับมอบหมายต้องไปดำเนินการตามกลยุทธ์ที่วางไว้ เช่น ในภาคอีสานมีนายบุญญ์ เจริญชัย เป็นหัวหน้าหลักในการวางยุทธศาสตร์ ซึ่งภาคอีสานได้วางยุทธศาสตร์ดังกล่าวไว้หลายจังหวัด โดยแบ่งเป็น 8 หน่วยเคลื่อนที่ โดยกระจายไปทั่วภาคอีสานและมีหมอลำประจำหน่วยละ 1 คณะ แต่ละหน่วยต้องออกทำการแสดงทุกวันจนครบกำหนดแผนยุทธศาสตร์ ใช้เวลาประมาณ 1 เดือน การแสดงดังกล่าวจะแสดงควบคู่กับการฉายภาพยนตร์ ส่วนการบรรยายเรื่องเกี่ยวกับสงครามจิตวิทยานั้น หมอลำรับหน้าที่เป็นผู้สื่อสารโดยตรงให้กับประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ (สุชาติ แสงทอง)

สำนักหน้าที่นิยม (Functionalism) ถือว่าสื่อพื้นบ้านหมอลำเรื่องต่อกลอน เป็นสถาบันย่อยอันหนึ่งของสังคม (สำนักนี้เปรียบเทียบกับสถาบันต่างๆ ของสังคมว่าเป็นประจุกอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายที่ทำหน้าที่ของตนเองเพื่อความคงอยู่ตนเอง) รวมถึงหน้าที่สำคัญที่สุดคือการรักษาวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมไว้ และสื่อพื้นบ้านยังทำหน้าที่การควบคุมสังคม (Social Control) เช่น ความเชื่อต่างๆ ที่เป็นข้อความหรือแม้แต่นิทานชาดก เป็นต้น

จากที่แนวคิดของสำนักหน้าที่นิยม หมอลำเรื่องต่อกลอน มีหน้าที่และบทบาทที่แตกต่างกัน หมอลำบางประเภทก็ใช้เพื่อความบันเทิงใช้เพื่อรักษาคนป่วยและในการเมือง หมอลำยังมีบทบาทเพื่อขับเคลื่อนการเมืองภายในประเทศและต่างประเทศ เช่น หมอลำสุทธิสมพงษ์ สท้านอาจ ที่ทางการลาวเชิญไปเผยแพร่อุดมการณ์ต่อต้านคอมมิวนิสต์โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ทั้งนี้หมอลำแต่ละประเภทต้องทำหน้าที่ของตัวเองจนกว่าจะสูญสลายไปเองโดยการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้น นอกจากนี้ หมอลำสามารถปรับตัวให้มีความร่วมสมัย เนื่องจากบางประเภทยังมีโครงสร้างการแสดงที่ไหลลื่น สามารถยอมรับปรับเปลี่ยนและสามารถนำวัฒนธรรมที่แตกต่างมาปรับประยุกต์เข้าเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงได้เสมอ

Chu & Chu (refer to Kaewthep, K., 1996) ได้นำเอาลักษณะสามมิติของเรื่องทัศนคติมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์การทำหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน คือ Cognitive Dimension สื่อพื้นบ้านจะทำหน้าที่ให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ผู้รับสารว่า อะไรเป็นอะไร อะไรผิดอะไรถูก ยกตัวอย่างการนำเสนอเรื่องราวหรือนิทานที่หมอลำเรื่องต่อกลอนหยิบยกขึ้น เพื่อนำเสนอแก่คนดู เช่นนิทานเรื่องก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ของจังหวัดยโสธร ได้ตอกย้ำให้เห็นข้อเท็จจริงว่า “ความหิวนั้นมีอำนาจแรงเพียงใด” แต่ก็จะได้ชี้ให้เห็นว่า

“การทำมาตุฆาตนั้นเป็นบาปกรรมอันยิ่งใหญ่” และจะไถ่บาปด้วยการสร้างพระธาตุก่องข้าวน้อย หมอลำเรื่องต่อกลอนก็จะนำเสนอเรื่องราวต่างๆ แบบนี้ เพื่อให้คนดูได้ฟังและนำไปปฏิบัติ เพราะหมอลำเรื่องต่อกลอน ไม่ใช่มีหน้าที่ให้ความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีข้อคิดดีๆ ผ่านกลอนลำเสมอ

หมอลำเรื่องต่อกลอน : การดำรงอยู่และความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้าน

กระแสโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และเทคโนโลยี ทำให้มีการคมนาคมที่สะดวก การเดินทางหรือการติดต่อสื่อสารกันเป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การดำเนินงานธุรกิจมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา โดยเฉพาะธุรกิจทางด้านศิลปะการแสดงของคณะหมอลำเรื่องต่อกลอน มี 2 ประเภท คือ ธุรกิจซีดีและธุรกิจคณะของหมอลำเรื่องต่อกลอน มีการขยายตัวและการแข่งขัน ระบบธุรกิจมีความซับซ้อนมากขึ้น อีกทั้งยังมีความไม่แน่นอนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะแสวงหาแนวทางใหม่ๆ ในการสร้างเสริมศักยภาพทางธุรกิจและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

หมอลำเรื่องต่อกลอนในมุมมองของผู้เขียน พบว่า หมอลำมีการพัฒนาปรับปรุงตนเองไปอย่างต่อเนื่อง ส่งผลทั้งในด้านบวกและด้านลบ ด้านบวก คือมีบทบาทในการสร้างเสริมศิลปะพื้นบ้านอีสาน เป็นกิจกรรมนันทนาการสร้างความสัมพันธ์ในหมู่คณะ เป็นอาชีพที่สร้างรายได้สร้างงานให้กับชุมชน ด้านลบ คือเป็นธุรกิจที่มีการแข่งขันกันสูงและใช้งบประมาณในการลงทุนสูง และประเทศไทยมีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทำให้เกิดกระแสวัฒนธรรมประชานิยมหรือตามแฟชั่น คนส่วนใหญ่ต้องเรียนรู้ที่จะเลือกชมศิลปะการแสดงที่กำลัง “ป๊อป” หรือ “อินเทรนด์” เช่นเดียวกับคณะหมอลำเรื่องต่อกลอน คณะที่ลงทุนสูง แสดงสี่เสียงที่ดูแล้วทันสมัย ก็ได้รับความสนใจและความนิยมรวมทั้งในโลกสังคมออนไลน์ ทำให้มีผู้ติดตามการแสดงจึงสามารถอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นศิลปะการแสดงร่วมสมัย การบริหารจัดการทำให้ศิลปะการแสดงเหล่านี้กลายเป็น “สินค้าทางวัฒนธรรม” ที่สามารถขายได้และสร้างผลกำไรให้กับผู้ประกอบการในวงการนี้มาก จากการสร้างสรรค์สิ่งบันเทิงใหม่ยิ่งใหญ่อลังการและการลงทุนมหาศาลเพื่อเอาใจผู้ชมจึงเกิดขึ้นเสมอ ส่วนแบ่งทางการตลาดจึงถูกแย่งชิงไปจากกลุ่มผู้ผลิตผลงานด้านศิลปะการแสดง ที่เป็นธุรกิจแบบครอบครัวและอ่อนกำลังลงตามลำดับ

ดังนั้นการที่หมอลำเรื่องต่อกลอน มีการปรับเปลี่ยนพัฒนา ก็เพื่อต้องการดำรงอยู่ และเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้าน รวมถึงการสร้างรายได้ให้กับเจ้าของคณะและทีมงานทุกๆ คน

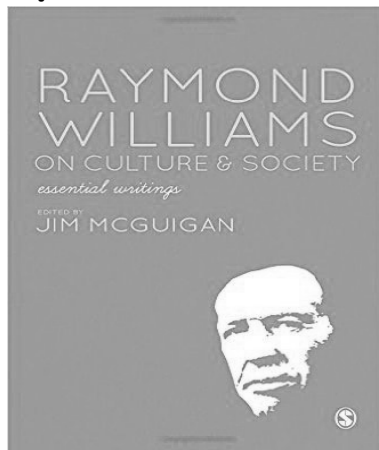

ภาพที่ 3 : นายระเบียบ พลกล้า ผู้ก่อตั้งคณะระเบียบวาทะศิลป์
ที่มา : Broewongtrakhul, S.

Sanpradit, K. (2009) กล่าวว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพการแสดงลำเรื่องต่อกลอนที่เหมาะสมกับสภาพทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ 9 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความบันเทิง 2) ด้านการศึกษา 3) ด้านวัฒนธรรม 4) ด้านค่านิยม 5) ด้านสื่อมวลชน 6) ด้านการตลาด 7) ด้านเศรษฐกิจ 8) ด้านเทคโนโลยี 9) ด้านดนตรีและการแสดง

ดังนั้น การพัฒนาการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอน เพื่อให้ดำรงอยู่ได้นั้นจะต้องมีการพัฒนาองค์ประกอบของการแสดงและองค์ประกอบด้านอื่นอีก ได้แก่ ความงามของผู้แสดงลำเรื่องต่อกลอน ความงามทางด้านวรรณกรรมบทละครและกลอนลำ การบรรเลงดนตรีและต้องมีการปรับปรุงพัฒนาให้ทันสมัย มีการปรับเปลี่ยน ทันทเหตุการณ์อยู่เสมอทั้งในด้านวัสดุอุปกรณ์ ศิลปะการแสดง เรื่องที่ใช้แสดง ตัวบุคคล และเทคนิคการนำเสนอเรื่องราวที่ต้องปรับเปลี่ยนเป็นระยะ ซึ่งก็หมายถึงต้องมึงบประมาณในการดำเนินการ คือ ต้องใช้เงินในการลงทุนเพิ่มเติมสำหรับคณะที่ไม่มีการพัฒนาจะไม่มีสิ่งแปลกใหม่เสนอต่อผู้ชมการแสดง โอกาสที่จะได้รับงานแสดงนั้นก็ น้อยลงและในที่สุดจะไม่สามารถดำเนินงานต่อไปได้

ในส่วนของคุณะหมอลำเรื่องต่อกลอนที่ประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยความสามารถในด้าน การบริหารจัดการการตลาด การประชาสัมพันธ์ มนุษย์สัมพันธ์ จิตวิทยาการปกครอง จึงจะมีโอกาสที่จะทำให้คณะหมอลำเรื่องต่อกลอนดำรงอยู่และได้รับความนิยมได้

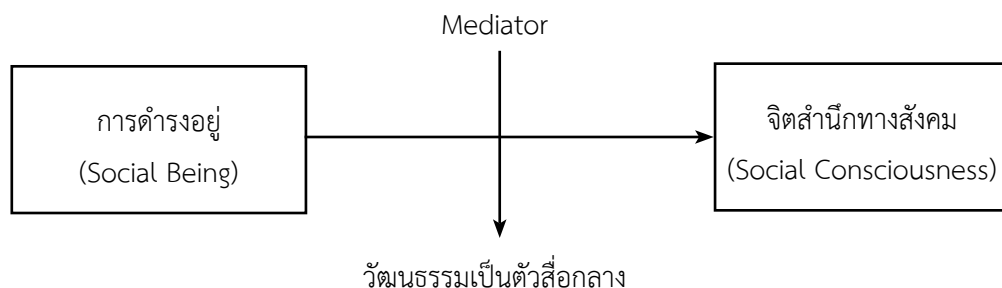

ภาพที่ 4 : Mr.Raymond Williams

ที่มา : Retrieved from <https://www.amazon.com/Raymond-Williams-Culture>

Raymond Williams สำนักวัฒนธรรมศึกษาได้กล่าวว่า ถึงแม้ว่าจะมีสื่อใหม่เกิดขึ้นแต่สื่อพื้นบ้านแบบดั้งเดิมก็ยังคงดำรงอยู่เพราะแสดงถึงความเป็นประชาธิปไตยของสื่อ ในขณะที่สื่อสมัยใหม่มักจะรวมศูนย์ซึ่งง่ายต่อการที่รัฐจะเข้าไปควบคุมและคนทั่วไปเข้าถึงได้ยาก ผู้ที่สามารถเข้าไปบริหารจัดการ/ใช้ประโยชน์มักเป็นรัฐหรือนายทุน แต่สื่อพื้นบ้านอำนาจการบริหารกระจายอยู่ที่ชุมชน การที่รัฐจะควบคุมย่อมเป็นเรื่องยากแต่ผู้เขียนมีความคิดเห็นแตกต่างจากแนวคิดข้างต้น เพราะปัจจุบันระบบเศรษฐกิจรวมถึงรัฐเข้ามามีบทบาทสำคัญในสื่อพื้นบ้านอีสานหมอลำ เช่น บริษัทผลิตเพลงบางค่ายเรียกเก็บค่าลิขสิทธิ์ หรือแม้แต่เจ้าหน้าที่ปกครองมีการกำหนดเวลาในการแสดง ทำให้หมอลำทำการแสดงไม่เต็มที่และสุดท้ายหมอลำจะดำรงอยู่ด้วยความยากมากขึ้นและในที่สุดเปลี่ยนบทบาทเหมือนกับสื่อพื้นบ้านอื่นๆ เช่น เพลงโคราชปัจจุบันใช้ประกอบพิธีกรรมการแก้บน ท้าวสุรนารี เป็นต้น

นอกจากนี้สำนักวัฒนธรรมนิยม (Culturalism) ได้นิยามคำว่า “วัฒนธรรม” (ซึ่งกลุ่มนี้ นิยามที่ใกล้เคียงกับคำว่า “การสื่อสาร”) ดังแสดงในภาพนี้

กล่าวคือ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำหน้าที่เป็นตัวสื่อกลาง (Mediator) ในการพัฒนา “การดำรงอยู่” (Social Being) ของคนคนหนึ่งให้กลายเป็นมนุษย์ที่มี “จิตสำนึกทางสังคม” (Social Consciousness) ด้วยเหตุนี้ลักษณะวัฒนธรรมของแต่ละสังคมจึงขึ้นอยู่กับบริบทของสภาพความเป็นจริงของสังคมนั้น ดังนั้นหมอลำเรื่องต่อกลอนจึงเป็นสื่อหรือตัวกลางทำให้คนภาคอีสานรู้จักอนุรักษ์สืบพันธุ์บ้านให้ดำรงอยู่ต่อไป เพราะเป็นอัตลักษณ์เด่นประเภทหนึ่งของภาคอีสาน

ภาพที่ 5 : กลุ่มแฟนคลับหมอลำเรื่องต่อกลอน
ที่มา : Broewongtrakhul, S.

อีกหนึ่งประเด็นที่ทำให้หมอลำเรื่องต่อกลอนสามารถดำรงอยู่ได้ปัจจุบัน คือ กลุ่มคนดูและกลุ่มแฟนคลับ ที่จะคอยจ้างงานเพื่อไปแสดงในงานหรือประเพณีต่างๆ และจะมีกลุ่มแฟนคลับหมอลำเรื่องต่อกลอนมาให้กำลังใจ กลุ่มแฟนคลับจะช่วยเป็นกระบอกเสียงสำคัญในการกระจายข่าวสารความคืบหน้าต่างๆ ของคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนที่ตนชื่นชอบผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube และ Line เป็นต้น เดิมทีกลุ่มคนดูหมอลำเรื่องต่อกลอนส่วนใหญ่เป็นคนสูงอายุที่ชอบมานั่งฟังลำเรื่องต่อกลอนได้มาพบปะกัน แต่ปัจจุบันกลุ่มแฟนคลับได้เปลี่ยนเป็นกลุ่มวัยรุ่นวัยทำงาน สาเหตุเป็นเพราะทางคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนได้มีการปรับกลยุทธ์เพื่อเอาใจกลุ่มแฟนคลับโดยการเพิ่มแสงสีเสียงที่ทันสมัยมากขึ้น เพิ่มเพลงที่มีจังหวะสนุกๆ หรือลำเต้ย แต่คณะหมอลำก็ยังไม่ทิ้งกลุ่มแฟนคลับกลุ่มเดิมโดยมีการพัฒนากลอนลำที่ฟังแล้วกระชับขึ้นและเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจมานำเสนอกับกลุ่มแฟนคลับทุกวัยด้วย

หมอลำเรื่องต่อกลอน : การส่งเสริมและการสืบทอดของสื่อพื้นบ้าน

หมอลำเรื่องต่อกลอนหรือหมอลำหมู่ เป็นสื่อพื้นบ้านที่ทรงคุณค่าทางด้านจิตใจคือการกลม่อเกล่าจิตใจของชาวอีสาน เนื่องจากเป็นสื่อพื้นบ้านที่อยู่กับชาวบ้านมาอย่างยาวนานและมีบทบาทในวิถีชีวิตสังคมอีสานเป็นอย่างมาก เพื่อไม่ให้สื่อพื้นบ้านอีสานสูญหายไปจากวัฒนธรรมของภาคอีสานจึงมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนส่งเสริมและการสืบทอดของหมอลำ ยกตัวอย่างเช่น

Saynago, S. (2013) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับมา ผลของการเรียนรู้จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านความรู้ทักษะและความรู้สึกกระบวนการเรียนรู้เป็นไปตามขั้นตอน ซึ่งจากกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นประการหนึ่งเป็นข้อสำคัญมากในการเรียนรู้คือแรงจูงใจ หากการเรียนรู้ด้วยการบังคับผลลัพธ์คือความรู้ย่อมไม่เต็มที่หรืออาจจะได้ผลตามเกณฑ์ที่คาดหวัง แต่ความรู้นั้นไม่คงทนถาวร หลังจากการเรียนรู้สักพัก ความรู้นั้นก็จะเลือนหายไปไม่สามารถอธิบายได้ แรงจูงใจเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในมโนสำนึกที่ลักษณะไม่คงที่ และไม่สามารถประเมินได้โดยตรง เป็นจำนวนพลังงาน เป็นความพยายามที่บุคคลจะใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายนั้น ย่อมให้การเรียนรู้ประสบผลความสำเร็จ ซึ่งอาจเกิดขึ้นเพราะมีปัญหาความคาดหวังของแต่ละบุคคล ที่จะทำให้เกิดเป้าหมายหรือการเรียนรู้และการนำไปใช้ ดังนั้น เพื่อไม่ให้หมอลำหายไปจากภาคอีสาน จึงมีการส่งเสริมให้กับเยาวชนได้ฝึกฝนเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมของตนเองโดยมีการจัดการเรียนการสอนวิชาหมอลำ เช่น หมอลำปลาข้าว จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นต้น

ภาพที่ 5 : กลุ่มเยาวชนบ้านปลาข้าว
ที่มา : งานวิจัยศึกษาหมอลำปลาข้าว

การสืบทอดสื่อพื้นบ้าน : หมอลำเรื่องต่อกลอน Rattanaseewo, N. (2007) ได้กล่าวว่า การสืบทอดหมอลำของทายาทนั้นเกิดจากการเลียนแบบดังจะเห็นได้จากบิดามารดาที่ให้ฝึกเลียนแบบเสียงของบิดามารดา ซึ่งการที่ได้ถูกปลูกฝังและสอนให้เรียนรู้ถึงวัฒนธรรมของตนเองนั้น ทำให้หมอลำยังคงดำเนินหน้าที่ของหมอลำได้ถึงรุ่นปัจจุบัน

จากงานวิจัยดังกล่าว ทำให้ผู้เขียนเกิดความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นโดยการสัมภาษณ์ทายาทหมอลำเรื่องต่อกลอนคนแรกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ คณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ พบว่า การที่คณะหมอลำรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ ทำหน้าที่และมีบทบาทด้านการแสดงลำมาถึงทุกวันนี้ เพราะได้รับ

การสอนจากบิดามารดามาตั้งแต่ยังเด็ก และได้ร่วมการแสดงหมอลำบนเวที ตั้งแต่อายุ 5 ขวบ จึงเป็นเหตุให้ ตนได้สานต่อกิจการของครอบครัว ซึ่งปัจจุบันก็ยังดำเนินกิจการแสดงหมอลำเพื่อให้แฟนคลับทั่วประเทศได้ ติดตามผลงาน

ในการสืบทอดสื่อพื้นบ้านนั้น Phongkitvibdun, S. (2011) ได้กล่าวว่า การวิเคราะห์สื่อพื้นบ้าน ตามทัศนะของนิเทศศาสตร์ “ต้นไม้แห่งคุณค่า” เพื่อการสืบทอดสื่อพื้นบ้าน : หมอลำเรื่องต่อกลอน คือ ต้นไม้มีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นดอกผล ส่วนที่เป็นลำต้น และส่วนที่เป็นราก เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อพื้นบ้าน ดอกผล คือ ส่วนที่เป็นรูปแบบที่มองเห็นและปรับเปลี่ยนได้ง่าย เช่น ท่ารำ ดนตรี เครื่องดนตรี การร้องเพลง หรือการลำเรื่องต่อกลอน ส่วนลำต้น คือ ประวัติความเป็นมา และความสัมพันธ์กับสื่ออื่นๆ ของสื่อพื้นบ้าน ส่วนราก คือ ความเชื่อ พิธีกรรม

จากแนวคิดการสืบทอดสื่อพื้นบ้าน “ต้นไม้แห่งคุณค่า” นั้น ผู้เขียนนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพ เกี่ยวกับการสืบทอดหมอลำเรื่องต่อกลอน ส่วนดอกผล หมอลำแต่ละคณะจะสร้างสรรค์ผลงานสู่สายตา คนดูเพื่อให้ความประทับใจ เช่น ลำเรื่องต่อกลอน ทางเครื่อง การร้องเพลงแบบคอนเสิร์ตลูกทุ่ง การเต้น ที่เป็นจังหวะสนุกสนานถูกใจแฟนคลับทุกเพศทุกวัย เป็นต้น ส่วนลำต้น ภูมิหลังของคณะ ความสัมพันธ์ ระหว่างหมอลำกับสื่อต่างๆ รวมถึงกลุ่มแฟนคลับด้วย และค่ายเพลงต่างๆ ที่มีทุนสำหรับการส่งเสริม หมอลำเรื่องต่อกลอน เพราะปัจจุบันค่ายเพลงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้หมอลำทำการแสดง เพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมของภาคอีสานให้คงอยู่ต่อไป ส่วนราก เป็นความเชื่อ และพิธีกรรม ผู้เขียนมองว่า ส่วนนี้น่าจะหายไป เพราะปัจจุบันการแสดงหมอลำที่เกี่ยวกับความเชื่อหรือพิธีกรรมต่างๆ เริ่มหายไปแล้วยังคงไว้ในส่วนของหมอลำเพื่อความบันเทิงเท่านั้น

บทสรุป

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสื่อในปัจจุบันทำให้สื่อพื้นบ้าน : หมอลำเรื่องต่อกลอนต้องคอยปรับเปลี่ยนปัจจัยหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ทั้งนี้เพื่อที่จะดำรงอยู่และ สืบทอดสื่อพื้นบ้านอีสานให้อยู่คู่กับวัฒนธรรมท้องถิ่นไปยาวนาน การปรับเปลี่ยนยังคงไว้ซึ่งของเดิม แต่บางคณะก็ทิ้งของเดิม เช่น ช่วงลำเรื่องต่อกลอน จะมีฉากวง ฉากป่า ฉากแม่น้ำ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบทบาทในการแสดงปัจจุบัน ทำให้เราไม่เห็นฉากดังกล่าว กลับเห็นแต่แสงสีเสียงที่ ทันสมัยมากขึ้นเพื่อเอาใจกลุ่มแฟนคลับ

การสืบทอดหมอลำ พบว่า หมอลำประเภทให้ความบันเทิง (หมอลำเรื่องต่อกลอน) มีการสืบทอด รุนต่อรุน แต่หมอลำด้านพิธีกรรมจะมีปัญหาเรื่องของผู้สืบทอดจึงทำให้สูญสลายหายไปจากวัฒนธรรมพื้น บ้านอีสาน แต่หมอลำประเภทให้ความบันเทิงก็ยังคงมีความไม่แน่นอนหัวหน้าคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนได้ ให้สัมภาษณ์กับผู้เขียนว่า หมอลำเรื่องต่อกลอนอาจจะลดความนิยมได้ภายใน 10 ปีข้างหน้า เนื่องจาก ปัญหาเรื่องลิขสิทธิ์เพลงที่มีราคาแพง การจำกัดเวลาในการแสดง (ปกติหมอลำเรื่องต่อกลอนจะทำการแสดง ถึงเช้า แต่ปัจจุบันทางเจ้าหน้าที่ปกครองบางสถานที่ สั่งให้แสดงได้ถึงเที่ยงถึงตีหนึ่งแต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับ สถานการณ์บ้านเมือง ณ เวลานั้นด้วย)

กระบวนการถ่ายทอดและการสืบทอด เริ่มเกิดขึ้นในโรงเรียนต่างๆ ของภาคอีสาน รวมถึงพ่อแม่ที่เป็น หมอลำฝึกฝนให้ลูกเพื่อให้นักเรียนได้ความรู้และปลูกฝังให้นักศึกษารู้จักอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านสืบไป

References

- Auttaruk, Numjai. (2010). **An Investigation and Guidelines for Developing Molam Rueang Tor Klon in Northeast Thailand.** Mahasarakham University.
- Bem, D. J. (1995). Writing A Review Article for Psychological Bulletin. *Psychological Bulletin*, 118(2).
- Kaewthep, Kanchana. (1996). **Thai Cultural Media.** Bangkok.
- Mapecht, Chainat. (2012). **Conserving Perpetuating and Developing Thai-Lao Singing Styles along Both Sides of the Mekong River for Creating A Cultural Value.** Mahasarakham University.
- Pecharawech, Piyasuda. (2012). **Group Floor Dancing Performance: Conservation and Professional Development Models.** Mahasarakham University.
- Rattanapanya, Suwit. (2010). **Mohlumklon : Contexts, Values, Innovative Trends and its Existence in Thailand and Lao People's Democratic Republic.** Loei Rajabhat University.
- Rattanaseewo, Kitisabk. (2009). **Guidelines for Isan Lam Ruang Tor Klon Performance Potential Development Appropriate to Culture and Economy.** Mahasarakham University.